

ZRINKA BLAŽEVIĆ

PRIMJERAK VITEZOVIĆEVA DJELA *OŽIVLJENA* HRVATSKA IZ OSTAVŠTINE GROFA L. F. MARSIGLIJA

Zrinka Blažević
Hrvatski institut za povijest
HR 10000 Zagreb

UDK:929.52(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1999-01-04

Historiografski opus Pavla Rittera Vitezovića zbog svojih dalekosežnih utjecaja na modernu hrvatsku političku misao iziskuje cjelovitu analizu i prevrednovanje sukladno postulatima moderne historijske znanosti. Prvi je korak u tom pravcu učinjen objavljivanjem dvaju kritičkih izdanja prijevoda Vitezovićeve programatskog spisa *Croatia rediviva*. Međutim, u ostavštini grofa L. F. Marsiglija u Bologni čuva se primjerak *Oživljene Hrvatske* koji do danas nije znanstveno obrađen. On se razlikuje od dva primjerka sačuvana u Zagrebu po dodatku od 26 stranica gdje je opisano rodoslovlje te prikazani grbovi i genealoška stabla plemićkih obitelji Makar, Vojnović i de Molli. Bolonjski je primjerak vrlo vjerojatno isti onaj za koji se zna da ga je Vitezović darovao grofu Marsigliju, pa su uvrštene genealogije bile namijenjene upravo tom čitatelju. Analiza formalnih i sadržajnih karakteristika triju genealogija otkriva značajan utjecaj genealogija iz trećeg dijela Orbinijeva *Kraljevstva Slavena* na koncepciju "bolonjskog dodatka". U cjelini gledano, primjerak *Oživljene Hrvatske* iz ostavštine grofa Marsiglija značajan je doprinos poznavanju ne samo Vitezovićeve spisateljskog i izdavačkog rada, nego i povijesti genealogije i heraldike u Hrvata.

Nedavnim objavljivanjem dvaju izdanja prijevoda djela *Croatia rediviva* Pavla Rittera Vitezovića¹ taj se programatski tekst iznova našao u žarištu zanimanja hrvatskih historičara i politologa. Bio je to ujedno i neposredni

¹ Usp. P. R. VITEZOVIĆ, 1997a i 1997b.

povod da se postavi pitanje ne samo evaluacije *Oživljene Hrvatske* već i Vitezovićeve opusa u cjelini, a sukladno kritičko-interpretativnim obrascima moderne historiografije. Nužnost te zadaće osobito nalaže činjenica da su upravo u Vitezovićeve historiografskim djelima prvi put sustavno formilirane temeljne ideološke i političke smjernice za konstituiranje hrvatskoga nacionalnog identiteta, a o čemu nedvojbeno svjedoči kasnija hrvatska nacionalno-politička tradicija, osobito ona iz preporodnog razdoblja.

No, upravo kao što je tradicionalna historiografija odricala Vitezovićeve djelima svaku vrijednost jer je njegova koncepcija "pjesnički maglovita i historijski netočna,"² isto tako postoji potencijalna opasnost da se njegov nesumnjivo slojevit ideološki sustav, premda rehabilitiran u suvremenim historijskim i politološkim interpretacijama, vulgarizira i simplificira ahistorijskim i anakronim pristupom. Stoga je presudno važno da se nova istraživanja Vitezovićeve opusa temelje na metodološkim zasadama suvremene intelektualne historije, osobito inzistirajući na ovjerovljenju svih interpretativnih teza i modela u okvirima povijesnog i literarnog konteksta Vitezovićeve vremena.

Nakon nekoliko uvodnih napomena pokušat ću ukratko prikazati nerazdvojivu stopljenost polihistora i *virtuosa* Vitezovića s njegovim političkim, intelektualnim i kulturnim, a nadasve baroknim kontekstom. Osim što će poslužiti kao ilustrativna nadopuna spomenutim promišljanjima o novim pravcima historijskog istraživanja cjelokupne Vitezovićeve literarne ostavštine, vjerujem da će to biti i koristan uvod predstavljanju bolonjskog primjerka Vitezovićeve *Oživljene Hrvatske*.

Smještajući Vitezovića u kontekst baroknoga doba, moramo identificirati ideološke silnice koje su istodobno privlačile i usmjeravale sve tadašnje društvene procese. Bili su to prije svega dvorski apsolutizam i njegova ekonomska inačica - merkantilizam. Apsolutistička doktrina, utjelovljena u osobi Luja XIV. (1643.-1715.), čiji je sjaj zasljepljivao sve europske vladare, svoj je izraz našla ne samo u filozofijskoj produkciji, afirmirajući i na određen način instrumentalizirajući historijsko i prirodno pravo, već je predstavljala i idealni model društvenog poretka. Merkantilizam je toj doktrini imao pružiti ekonomsku osnovicu, ujedinjujući dva ideala - sreću podanika i dobrobit kraljevske riznice. Kako su oba koncepta podrazumijevala duboke intervencije u političku i u ekonomsku sferu, nije čudo da je razdoblje od 80-ih godina 17. stoljeća (što se poklapa s prvim habsburškim uspjesima u "bečkome ratu") do

² K. GEORGIJEVIĆ, 1969, 130.

sredine 18. stoljeća i u Podunavskoj Monarhiji obilježeno pravom poplavom različitih projekata i planova o temeljitoj reorganizaciji imperija, a osobito netom oslobođenih *Neoquisita*, u duhu apsolutizma i merkantilizma.³ Sagleda li se Vitezovićev opus u toj perspektivi, bit će razvidno da su ironične tvrdnje kako je "svojom bizarnom političkom nomenklaturom želio sistematizirati (i riješiti!) sve hrvatske probleme",⁴ u potpunosti neutemeljene. Naime, pankroatizam koji je najevidentnija odrednica njegove nacionalno-političke koncepcije, u stvari je ideološka derivacija apsolutizma i merkantilizma. Drugim riječima, Vitezovićeve *tota Croatia* je utopistička vizija tipične apsolutističke države. Ona u svojoj najširoj varijanti obuhvaća kompaktni prostor od Baltika do Crnog mora i Jadrana,⁵ a naseljena je pretežito slavenskim stanovništvom. Povoljni geografski i prometni položaj zalag su njezina ekonomskog prosperiteta,⁶ a dominantno slavenski karakter stanovništva čine ju homogenom u etničkom pogledu, što pruža pretpostavke za kulturni razvitak, te je ujedno povoljna okolnost za uspostavu centralističkoga državnog uređenja, koje je *conditio sine qua non* za funkcioniranje apsolutističke države. U tom kontekstu izgleda logičnim Vitezovićovo legitimističko utjecanje caru Leopoldu koji je, uz to što je kao dovoljno moćan vojni i politički faktor pokazivao neskrivene apsolutističke aspiracije, bio i legitimni nasljednik srednjovjekovnih vladara "hrvatske krvi".

S druge strane, potrebno je neprestance imati na umu da se sve osobitosti Vitezovićeve ideološke koncepcije ne mogu deduktivno izvesti iz njegova suvremenog konteksta, a taj kontekst u svojoj biti nije ni homogen. Tako, primjerice, činjenica da je Vitezović tijekom svoga djelovanja potencijalne

³ Primjerice, u bečkom se *Hofkammerarchiv* u fondu pod nazivom *Vorschiedene Vorschläge* čuva 514 fascikala s različitim prijedlozima reformi nastalih u razdoblju od sredine 17. do sredine 18. stoljeća. R. GHERARDI, 1980, 292. bilj. 42.

⁴ I. FRANGEŠ, 1987, 77.

⁵ U Vitezovićevoj koncepciji, naime, postoje tri geografske varijante Hrvatske. Prva je izložena u memorandumu *Responsio ad postulata comiti Marsilio* iz 1699. i obuhvaća pet pokrajina: Primorsku, Središnju, Meduriječnu ili Savsku te Ovostranu i Onostranu, odnosno područje Hrvatskog kraljevstva uz dodatak Istre, Kranjske, Bosne i Srbije. Druga, najšira, formulirana je u djelu *Oživljena Hrvatska* iz godine 1700. i obuhvaća prostor od Baltika do Crnog mora i Jadrana, uključiv i Ugarsku. Treća, izložena u memorandumu *Regia Illyriorum Croatia sive Croatia rediviva* napisanome godine 1701, jest najuža i zaprema prostor Ilirika kako ga je opisao Svetonije, a koji se protezao na zapad do Koruške i Kranjske, na sjever do Dunava, na jug do Jadranskog mora i na istok do Bugarske i Makedonije.

⁶ Zanimljivo je naglasiti da se i L. F. Marsigli u svojem projektu o uspostavi trgovačkih veza Monarhije s Osmanskim Carstvom (*Discorso generale sopra del traffico* u sklopu *Decima, umilissima relazione a sua Maestà Cesarea spedita da Dresnik agli 11 di settembre 1699*) zalaže za prometno povezivanje Varšave i Bude, Dalmacije i Italije te Beča i Konstantinopola. Usp. R. GHERARDI, 1980, 358-371.

realizatore povijesne misije oslobađanja i "oživljavanja" Hrvatske vidio najprije u Zrinskim, zatim u kralju Leopoldu (1658.-1705.), a zadnjom uzdanicom bio mu je Petar Veliki (1682.-1725.),⁷ upravo kao što je i njegova Hrvatska obasizala najmanje tri različita geografska opsega, najbolje svjedoči da je struktura Vitezovićeve ideološke koncepcije u svakom pogledu dinamična. Kao što neki osnovni društveni procesi mogu poslužiti kao lakmus papir pri interpretaciji stanovitih aspekata Vitezovićeve ideološkoga sustava, tako istodobno valja voditi računa i o duhovnom utjecaju panslavensko-panilirske historiografske tradicije koje je Vitezović odvijet.⁸ To s jedne strane znači, dakako, ispitivati Vitezovićevo djelo u okvirima žanrovskih zadanosti, ali inzistiranje na tvrdnji da je riječ tek o baroknoj kumulativnoj i eklektičnoj kompilaciji naprosto ne dopire do srži Vitezovićeve ideologije. Svakako je bitno identificirati utjecaje drugih autora na razini tematike i kompozicije, no valja istodobno istraživati i Vitezovićeve odnos prema njima u okviru njegove vlastite historiografske strategije, odnosno način na koji su ugrađeni u strukturu njegova djela kao gradivni elementi nove kvalitete.

Ne manje značajna činjenica koja je utjecala na oblikovanje Vitezovićeve svjetonazora i shodno tome ostavila traga u njegovim djelima, jest *milieu* iz kojega je iznikao i u kojemu se kretao. To se prije svega odnosi na njegov zavičaj - Senj, koji se nalazio na križanju različitih političkih, kulturnih pa i civilizacijskih sfera: mletačke, habsburške i otomanske. Odrastajući u toj sredini, Vitezović je s jedne strane postao svjestan supostojanja različitih identiteta, te u tom kontekstu i važnosti formiranja identiteta vlastitog naroda, dok je s druge strane upravo politička i kulturna dezintegriranost tog prostora nametala imperativ integracije koje je najtransparentniji primjer Vitezovićeve *tota Croatia*. Svi su ti čimbenici utjecali na stvaranje Vitezovićeve nacionalno-političke koncepcije koje je najbitnija značajka postojanje koherentnog ideološkog sustava, jer premda se od djela do djela težište premješta na njezine različite konstitutivne elemente, u cjelini ona ipak tvori jedinstven misaoni sustav.

S tim u svezi držim iznimno značajnim istaknuti ono što Vitezovićevo djelo čini toliko utjecajnim sve do današnjih dana, a to je njegova univerzalnost koja karakterizira djela koja svojom posebnošću nadilaze okvire svoga vremena. Da je Vitezović bio samo čovjek svoga doba, njegovo bi djelo bilo predmetom tek antikvarskog zanimanja historičara, no činjenica da su iz

⁷ Usp. P. R. VITEZOVIĆ, 1997a, 39-43.

⁸ Među njima su najvećeg utjecaja na Vitezovićeve misaoni svijet imali, da spomenem samo neke, Pribojević, Orbini, Rattkay, Lukarević, poljski "sarmatisti" i Vaclav Jan Rosa.

njegovih ideja crpile inspiraciju brojne generacije hrvatskih nacionalnih ideologa, najrječitije govori u prilog tome. Vitezović je u svojim djelima u pravom smislu oblikovao hrvatsku protonacionalnu ideologiju u kojoj se ne samo zrcale temeljne odrednice hrvatskoga nacionalnog identiteta, nego je definirana i pozicija istog spram drugih i drukčijih identiteta. Naime, upravo gradeći svoju ideološku konstrukciju Hrvatske na kriterijima zajedničkog jezika, pradomovine, kontinuiteta državno-pravne tradicije i institucija, Vitezović je anticipirao ključne elemente hrvatske nacionalno-integracijske ideologije i pružio plodotvorne poticaje razvoju (samo)svijesti o hrvatskom nacionalnom identitetu u brojnim njegovim aspektima.

Oživljena Hrvatska u idejnom i teritorijalnom smislu krajnji je domet Vitezovićeve nacionalno-političkog programa. Utoliko je značajan iznova probuđeni interes za to djelo. Budući da je dosad na više mjesta pisano o utjecaju tog djela na oblikovanje hrvatskog nacionalnog identiteta,⁹ recimo nešto i o do danas sačuvanim primjercima te knjižice, s posebnim osvrtom na primjerak iz ostavštine grofa Marsiglija u Bologni.

U oba je spomenuta izdanja prvi put konstatirana činjenica koju nisu spominjali dotadašnji istraživači,¹⁰ a to je da se dosad poznata dva primjerka *Oživljene Hrvatske* sačuvana u Hrvatskoj¹¹ međusobno razlikuju. Primjerak iz Knjižnice HAZU nema na naslovnom listu otisnutu godinu izdanja, ali se na poledini *fol1.verso* nalazi otisnut grb Ilirika i dva distiha, a ispred pjesme *Monitio ad Prodromum* stoji poziv na suradnju i novčanu pripomoć djelu koje autor priprema.¹² Primjerak iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice nema opisanih

⁹ Usp. M. MARJANOVIĆ, 1935, 735-741; C. A. SIMPSON, 1991; P. R. VITEZOVIĆ, 1997a, 13-59; P. R. VITEZOVIĆ, 1997b, 22-40, itd.

¹⁰ Usp. Vj. KLAJČIĆ, 1914, 141; IZLOŽBA, 1952, 20; S. ANTOLJAK, 1992, 210-211; Š. JURIĆ, 1991, II, br. 134, 173; II, br. 141, 286.

¹¹ Jedan se primjerak čuva u Knjižnici HAZU sa signaturom R 531, a drugi sa signaturom R II F-8-104 nalazi se u NSK u Zagrebu.

¹² Riječ je o djelu u kojemu je Vitezović "nakanio objelodaniti pojedinačne grbove svih kraljevstava i pokrajina, gradova i znamenitijih utvrda čitavog starog i novog Ilirika, prirodu tla, običaje i kretanje plemena, najznatnije rijetkosti, namjeravajući isto tako u posebnoj knjizi skupiti grbove i rodoslovlja plemenitih loza, ne samo onih koje žive na tlu sadašnjeg Ilirika, nego i onih koje su odatle nekoć potekle, a borave u svim europskim zemljama." P. R. VITEZOVIĆ, 1997a, 157. Djelo s prikazima ilirskih grbova pod nazivom *Stemmatographia, sive Armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio* Vitezović je tiskao već iduće godine u Beču (drugo ponovljeno i popravljeno izdanje, kojemu je pridodana i elegija posvećena Ivanu Zakmardiju, tiska 1702. u Zagrebu), dok se rukopis drugog dijela s prikazima grbova plemićkih obitelji pod nazivom *Magnatum et nobilium quorundam Croatiae Regni insignia* sačuvao u ostavštini grofa Marsiglija u Bologni.

dijelova, ali je na *fol.1.recto* ispod naslova otisnuta godina izdanja 1700. U tekstu se datirani i nedatirani primjerak ne razlikuju.

No, nedavno otkriće da se i treći sačuvani primjerak *Oživljene Hrvatske* iz ostavštine grofa Marsiglija razlikuje od dvaju prethodnih,¹³ zavređuje detaljniju analizu. On je istovjetan onome koji se čuva u NSK, no na kraju ima dodatak od 26 stranica s folijacijom na dnu gdje su opisane genealogije te prikazani grbovi i rodoslovna stabla triju plemićkih porodica: Makar, Vojnović i de Molli.¹⁴

Suočen s činjenicom da se sva tri sačuvana primjerka *Oživljene Hrvatske* u nekim detaljima međusobno razlikuju, povjesničar dolazi u iskušenje da taj fenomen istraži i po mogućnosti protumači. Na žalost, građa iz koje bismo mogli rekonstruirati kako je teklo tiskanje pojedinih primjeraka, nije obilna. Spomen tog Vitezovićeve djela do sada sam pronašla samo u dvama izvorima: Vitezovićevo pismu grofu Marsigliju datiranome 4. ožujkom 1700.¹⁵ i njegovoj "Obrani" iz godine 1710. U spomenutom pismu Vitezović Marsigliju piše sljedeće: "Prodromo meo in Croatiam redivivam praemisso, Viennenses applaudant: utinam opus ab eo prooemiatum juvent, et autori p(r)aeemium statuam, ne illud in semente opprimatur, autore ad tantum opus inope." U prijevodu: "Bečani plješću mojoj *Pripravi za oživljenu Hrvatsku* koju sam im poslao: kamo sreće da im se mili djelo što ga je ona najavila i da ga nadare kako ne bi bilo zatrto u sjemenu, budući da je autor odveć siromašan za takav pothvat." U *Obrani* iz godine 1710. o *Oživljenoj Hrvatskoj* pak kaže sljedeće: "Inchoante anno 1700. conscripsi typisque editum incl(ytis) statibus et ordinibus¹⁶ nuncupavi *Croatae redivivae Prodromum*, Caesariae Maiestati et Eius Ministerio in pluribus copiis missum, quem quanti mentionatus commissarius, quanti etiam alii fecerint, eorum epistolae perhibent sub G." U prijevodu: "Početkom godine 1700. napisao sam i za slavne staleže i redove tiskom objavio djelo koje sam nazvao *Priprava za oživljenu Hrvatsku*, te ga u

¹³ Od srca zahvaljujem suradniku Hrvatskog instituta za povijest dr. Sándoru Beneu, koji mi je bolonjski primjerak ljubazno ustupio na znanstvenu obradu.

¹⁴ U prilogu je faksimil i prijevod ovog dodatka, koji je vrijedno prezentirati ne samo zbog sadržaja već i zbog vizualnih kvaliteta.

¹⁵ BUB, Fondo Marsili, vol.79, XIX. Lettere del Cavaliere Ritter, 2.

¹⁶ Formulacija *incl(ytis) statibus et ordinibus* koju Vitezović u svojoj *Obrani* rabi na više mjesta, dovela je u zabludu neke istraživače koji su je uzeli kao argument tezi da je "Vitezović kao integralnu verziju doživljavao redakciju s posvetom". P. R. VITEZOVIĆ, 1997b, 144. Međutim, ta formulacija ne znači da se radi o djelu s posvetom redovima i staležima (budući da se na isti način izražava o drugom izdanju *Stematografije* koje je posvećeno Ivanu Zakmardiju), već na taj način Vitezović naglašava svoje zasluge za hrvatski "politički" narod.

više primjeraka poslao Carskom Veličanstvu i Njegovu ministarstvu. O tome koliko ga je cijenio spomenuti povjerenik (grof Marsigli o kojemu je bilo riječi u prethodnoj rečenici, op. Z. B.), a koliko i ovi drugi, svjedoče njihova pisma pod G."¹⁷

Premda se radi o Vitezovićevim vlastitim riječima, što nalaže oprez pri stvaranju zaključaka,¹⁸ iz navedenih je citata očevitno da je recepcija *Oživljene Hrvatske* bila dobra, a što potvrđuje i carev poziv autoru da dođe u Beč.¹⁹ Naime, valja se prisjetiti da je Vitezovićeve *Oživljena Hrvatske* napisana i tiskana s jasnom političkom i propagandnom intencijom, na što upućuje i njezin programatski karakter,²⁰ pa su navedene Vitezovićeve riječi još jednim dokazom da je *Croatia rediviva* postigla svrhu.²¹ Što se tiče Marsiglijeve recepcije *Oživljene Hrvatske*, možemo se osloniti jedino na konstataciju J. Stoyea, pisca nedavno objavljene Marsiglijeve biografije, koji kaže da je Talijan (grof Marsigli, op. Z. B.) ozbiljno shvatio ideju razjašnjavanja povijesti Hrvatske, Srbije, Hercegovine i Dalmacije pomoću skupljanja genealogija njihovih starih vladarskih obitelji.²² Neriješenim problemom ostaje Vitezovićeve tvrdnja da je djelo "u više primjeraka (*in pluribus copiis*) poslao Carskom Veličanstvu i Njegovu ministarstvu." Naime, osim pitanja zašto su se očuvala svega tri primjerka,²³ zagonetkom ostaje i kako su izgledali ostali primjerci knjige, jer je očevitno da Vitezović, rabeći riječ *copia*, ne podrazumijeva nužno istovjetne primjerke. Na prvi pogled neobična pojava da se jedno djelo tiska s različitom opremom, ne bi trebala iznenađivati imamo li na umu da je Vitezović svoja djela tiskao u vlastitoj tiskari. To je utoliko razumljivije budući da je osnovni, paginirani tekst *Priprave za oživljenu Hrvatsku* identičan u svim primjercima, a razlike postoje samo na početnim, odnosno na završnim stranicama

¹⁷ Međutim, možemo samo nagađati kakvog su sadržaja bila ova pisma jer je prilog izgubljen. Usp. Vj. KLAJIĆ, 1915, 384.

¹⁸ Budući da je diskurs i Vitezovićeve pisma i *Obrane* evidentno autobiografski, nužno se postavlja pitanje autorove vjerodostojnosti ne samo u književnoteorijskom, već i konkretnom povijesnom smislu. O autobiografiji usp. npr. M. VELČIĆ, *Otisak priče*, Zagreb, 1991. i A. ZLATAR, *Autobiografija u Hrvatskoj*, Zagreb, 1998. itd.

¹⁹ Vj. KLAJIĆ, 1914, 147; Vj. KLAJIĆ, 1915, 385.

²⁰ Usp. P. R. VITEZOVIĆ, 1997a, 14-19.

²¹ Usp. i P. R. VITEZOVIĆ, 1997a, 38-39.

²² " ... the Italian took seriously the idea of unfolding the histories of Croatia, Serbia, Hercegovina and Dalmatia by assembling genealogies of their old princely families." J. STOYE, 1994, 192.

²³ J. Bratulić pretpostavlja da je dio naklade stradao u požaru 1706. ili da su knjigu uništili "oni koji njenim sadržajem nisu bili zadovoljni, a to su bili Mađari i Hrvati koji su se već tada oslanjali na mađarsku politiku i prihvaćali mađarsku političku misao." P. R. VITEZOVIĆ 1997b, 28.

djela koje nisu paginirane, što omogućava relativno jednostavno i jeftino dopunjavanje knjige. Vitezović je i inače pribjegavao takvom načinu tiskanja. Tako na primjer 1698. iz Vitezovićeve tiskare izlazi njegova zbirka anagrama *Fata et vota*, koju ponovo tiska iduće godine, ali s promijenjenom posvetom.²⁴ Slično je bilo i sa *Stematografijom* tiskanom u Zagrebu godine 1702. U odnosu na godinu dana ranije objavljeno bečko izdanje, u ovom su promijenjeni samo posveta i naslov, koji su uz posljednji arak (str. 73.-81.) tiskani u Zagrebu, dok su za ostatak knjige jednostavno uporabljeni arci bečkoga izdanja.²⁵ Iako je nemoguće točno ustanoviti kako je teklo tiskanje *Oživljene Hrvatske*, s velikom se sigurnošću može tvrditi da su svi primjerci tiskani u prvoj polovici godine 1700., jer je od ljeta te godine, pa sve do odlaska u Beč u prosincu iste godine, Vitezović ponovno sudjelovao u radu Komisije za razgraničenje.²⁶

Ipak, smatram da i nije presudno značajno utvrditi kronološki redosljed tiskanja različitih primjeraka, već pozornost treba obratiti na samu činjenicu da su sva tri poznata primjerka toga značajnog ideološko-političkog programatskog spisa različito opremljena. Na žalost, nemoguće je utvrditi odakle su primjerci sačuvani u Zagrebu dospjeli u Kukuljevićeve, odnosno Gajevu knjižnicu.²⁷ Ipak, verzija *Oživljene Hrvatske* koja se našla u Marsiglijevoj ostavštini, nedvojbeno sugerira da je Vitezović namjenski tiskao pojedine primjerke. Naime, nije slučajno u primjerak namijenjen predsjedniku Carske komisije za razgraničenje uvrstio dodatak s rodoslovljima dviju hrvatskih i jedne njemačke plemićke obitelji. Dakako da je jedan od razloga za to mogla biti autorova težnja da Marsigliju kao potencijalom meceni²⁸ podastre ogledni primjer za planiranu knjigu s rodoslovljima i grbovima "plemenitih loza",²⁹ no budući da se u slučaju obitelji Makar i Vojnović radi o obiteljima podrijetlo kojih Vitezović izvodi od uglednika srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva i Raškog Carstva, legitimizacija teritorijalnih aspiracija njihovih nasljednika bila je važan motiv za uvrštavanje njihovih genealogija u primjerak namijenjen grofu Marsigliju.

²⁴ Vj. KLAIĆ, 1914, 122.

²⁵ Vj. KLAIĆ, 1914, 176.

²⁶ Vj. KLAIĆ, 1915, 385.

²⁷ Usp. P. R. VITEZOVIĆ, 1997b, 28.

²⁸ Sudeći prema sačuvanoj korespondenciji, Vitezović je u više navrata molio grofa Marsiglija da financijski pripomogne tiskanje njegova rječnika *Lexicon Latino-Illyricum*. Usp. BUB Fondo Marsigli, vol. 79, XIX. Lettere del Cavaliere Ritter, 2 i BUB Fondo Marsigli, vol. 79, V. Lettere del Cavaliere Ritter, 2.

²⁹ Usp. bilj. 3.

Tražeci odgovor na pitanje zašto je Vitezović u bolonjskom primjerku *Oživljene Hrvatske* tiskao rodoslovlje obitelji Makar, valja naglasiti da je iz te obitelji, koja navodno vuče podrijetlo od Jurja Kožulića, dvorjanika vrhovnog zapovjednika bosanske vojske za vladavine Stjepana Ostoje, bio i Vitezovićev suvremenik barun Ivan Makar, koji se proslavio u tjeranju Turaka iz Slavonije. Zbog zasluga je postavljen kapetanom Novoga na Uni, koji je Karlovačkim mirom prepušten Turcima.³⁰ Vitezović spominje Makara i u *Kronici za godinu 1688*.³¹ Štoviše i kalendar "Zoroast hervacki, aliti meszecsnek i dnevnik gosszpodszki i goszpodarszki" za godinu 1698. bio je posvetio Mariji Sidoniji barunici Schaffmann, supruzi Ivana Makara. Baruna Makara osobno je poznavao i grof Marsigli,³² što je vjerojatno bio još jedan od razloga da se rodoslovlje njegove obitelji uvrsti u bolonjski primjerak *Oživljene Hrvatske*.

Vrijedi napomenuti da u tom rodoslovlju Vitezović navodi jedan intrigantan podatak o svom *Odiljenju sigetskom*. Opisujući vrline i zasluge Ivana Makara, kaže: "Onaj tko želi saznati njegove dosadašnje preslavne zasluge za Boga, Kralja i Domovinu, neka pročita predgovor trećega izdanja našeg ilirskog djelca ODDILYENJE SIGETSKO." Te nam riječi otkrivaju da je Vitezović vjerojatno imao u pripremi, a možda tiskao i treće izdanje *Odiljenja sigetskog*,³³ očividno s posvetom Ivanu Makaru, što, bez obzira na to je li to doista i realizirao ili je to tek bila njegova nakana, zavređuje pozornost književnih povjesničara.

Razlog pak koji je Vitezovića naveo da tiska genealogiju obitelji Vojnović, nije teško dokučiti.³⁴ Iz te loze, koja potječe od uzičkih knezova, vuče podrijetlo njegova supruga Katarina, pa je razumljivo što je ova genealogija najopsežnija i najbolje fundirana u izvorima.

No, može se samo nagađati zašto se u bolonjskom primjerku *Oživljene Hrvatske* našlo rodoslovlje njemačke obitelji de Molli. Moguće je da je Vitezović osobno poznavao Šimuna de Molli, koji je do oko 1696. bio

³⁰ Za hrvatsko-turski spor oko Novoga usp. Vj. KLAJČ, 1914, 131.

³¹ Prvi podatak koji se spominje za godinu 1688: "Makar Turke i Tatare pod Sigetom razbi". J. BRATULIĆ, 1994, 70.

³² Njihova je međusobna korespondencija sačuvana u Marsiglijevoj ostavštini u Bologni. Usp. L. FRATI, 1928, 78.

³³ Vitezović je inače u prva dva izdanja najavio: "Druga tri dila, koja još nesvršena zaostahu, u kratko vrime na svitlo dana dati hoću." J. BRATULIĆ, 1994, 22. To navodi na pomisao da bi možda treće izdanje, koje spominje u "bolonjskom dodatku", moglo biti integralna i konačna verzija djela.

³⁴ O Vojnovićima usp. Vj. KLAJČ, 1914, 96-98.

egzaktom Hrvatskog kraljevstva,³⁵ dakle otprilike u vrijeme kad je Vitezović bio određen tajnikom konzistorija koji je po odluci Hrvatskog sabora trebao zamijeniti dotadašnje egzaktore.³⁶ Šimunovom se smrću ugasila loza de Molli, pa je moguće i da se njegova udovica odazvala na Vitezovićeve pozive³⁷ te mu poslala građu i, dakako, "pomoć za slovoljevačke i bakrorezačke troškove".³⁸ Bilo kako bilo, ne treba misliti da se genealogija jedne njemačke obitelji slučajno našla među hrvatskima, budući da je Šimun de Molli ne samo bio pomoćnikom bana Nikole Zrinskoga nego je, štoviše, "pošto je u Panonijama izbila ona teška pobuna protiv kralja" prošao kroz "razne nevolje kao i mnoge pogibeljne zgrade".

Sudeći prema formalnim karakteristikama, na prilog bolonjskog primjerka *Oživljene Hrvatske* u znatnoj je mjeri utjecalo Orbinijevo djelo *Il Regno de gli Slavi*, točnije, treći dio tog djela u kojemu Orbini u obliku obiteljskog historijata velikaških i vladarskih loza prezentira srednjovjekovnu povijest Srbije i Bosne, donoseći i kratki pregled povijesti Hrvatske, Huma i Bugarske.³⁹ U "bolonjskom dodatku" Vitezović sva tri rodoslovlja prezentira prema istom formalnom obrascu: naslov, prikaz obiteljskoga grba, rodoslovlje, tumačenje heraldičkih simbola na obiteljskom grbu u dva elegijska distiha i prikaz rodoslovnog stabla⁴⁰ (ovo je potonje izostalo u slučaju obitelji de Molli i zato što je loza ugasnula već u četvrtom koljenu). Orbini pak genealogije srednjovjekovnih srpskih i bosanskih plemićkih obitelji započinje rodoslovnim stablom, zatim donosi prikaz obiteljskoga grba, a onda slijedi tekst genealogije.⁴¹ Međutim, dok su Orbinijeve genealogije više narativnog karaktera, Vitezović je

³⁵ To se posredno može zaključiti iz podataka iz Vitezovićeve genealogije. On, naime, kaže da je Šimun de Molli "odlikovan naslovom slobodnog baruna i pridjevkom "od Mollensterna", te dodatkom dviju zvijezda u nekadašnji grb. Na posljetku je čak dvije godine obnašao i dužnost komornika Hrvatskog Kraljevstva." Budući da je obitelj de Molli uzdignuta na stupanj slobodnih baruna diplomom cara Leopolda datiranom 10. ožujkom 1694, čini se vjerojatnim da je Šimun de Molli mogao obnašati dužnost komornika Hrvatskog Kraljevstva do oko godine 1696.

³⁶ O tome usp. Vj. KLAIĆ, 1914, 113-114.

³⁷ Vitezović u proglasu iz *Oživljene Hrvatske* (primjerak iz Knjižnice HAZU) izrijekom veli da se javnosti dotad obratio dvama pozivima na suradnju. Jedan je proglas Vitezović tiskao na latinskom jeziku 23. veljače 1696., dok je drugi, na hrvatskom jeziku, uvrstio u Predgovor *Kronici* datiran 1. lipnjem 1696.

³⁸ P. R. VITEZOVIĆ, 1997a, 161.

³⁹ Usp. M. ORBINI, 1601, 242-473. i M. ORBINI, 1968, 14-290.

⁴⁰ Riječ je zapravo o tabli potomaka (descendenata) na vrhu koje je jedan ili nekoliko ljudi, a ispod njih se po generacijama redaju njihovi potomci. Usp. B. ZMAJČIĆ, 1996, 101.

⁴¹ Usp. npr. genealogije Nemanjića, Mrnjavčevića, Altomanovića, Balšića, Lazarevića i Brankovića u M. ORBINI, 1601, 244-342 i M. ORBINI, 1968, 14-131.

u iznošenju podataka mnogo koncizniji i sistematičniji, pa se s pravom može kazati da njegova rodoslovlja u metodološkom pogledu odgovaraju suvremenim genealogijskim standardima.

Što se tiče grbova reproduciranih u "bolonjskom dodatku", identični prikazi grbova obitelji Makar i Vojnović nalaze se i u Vitezovićevoj rukopisu pod nazivom *Magnatum et nobilium quorundam Croatiae Regni insignia*.⁴² Inače, sva tri grba prikazana su u Bojničićevoj knjizi *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, no između Vitezovićeve i Bojničićeve grbova postoje stanovite razlike u rasporedu boja i polja na grbovima.⁴³

Valja upozoriti i na vrlo lijepo grafičko uređenje dodatka. Svi su grbovi uokvireni floralnim ornamentom, koji se nalazi i na vrhu stranica gdje započinju genealogije. Tekst svake genealogije počinje ukrašenim inicijalom, a osim običnih slova u kurentu, Vitezović rabi i kurzivna slova, te kapitalu, osobito za isticanje naslova i osobnih imena članova pojedinih obitelji. U tekstu genealogije obitelji Vojnović na četiri su mjesta nepoznatom rukom uneseni ispravci tiskarskih pogrešaka.⁴⁴ Iako neispravljenih tiskarskih pogrešaka ima daleko više, i to ne samo u dodatku nego i u osnovnom tekstu *Oživljene Hrvatske*,⁴⁵ ti su ispravci ipak dragocjen pokazatelj ne samo da je tekst čitan nego i kako je čitan.

U "bolonjskom dodatku" Vitezović se iskazao ne samo kao vrstan heraldičar, tiskar, bakrorezac i pjesnik, nego i kao onomastičar.⁴⁶ Sukladno naporima iz rječnika *Lexicon Latino-Illyricum* da dade etimološka tumačenja slavenskih imena, Vitezović i ovdje navodi latinski ekvivalent slavenskim narodnim imenima (npr. Tvrtko = *Valerius*, Uroš = *Pyrrhus*, Vukašin = *Vulcanus*, Vuk = *Lupus*, Cvetica = *Flora*). Taj je postupak motiviran željom da na latinskom jeziku izrazi metaforični potencijal utjelovljen u svakom narodnom imenu, no svjedoči i o konstantnoj Vitezovićevoj težnji da suvremeno i nacionalno legitimira antiknim i univerzalnim.

Osvrnimo se sada na strukturne i sadržajne osobine "bolonjskog dodatka". Iako prostorno odvojeni, prikazi grbova i njihovo poetsko tumačenje, te rodoslovna stabla i rodoslovlja, mogu se povezati i formalno, po načelu ilustracija-eksplicacija, i tematski. Dok se kompozicijska shema heraldičko-poetskog dijela ponajprije temelji na simbolici heraldičkih motiva,

⁴² Usp. bilj. 3.

⁴³ Usp. I. BOJNIČIĆ, 1899, 108, 201, 124.

⁴⁴ Može se samo nagađati tko je autor tih ispravaka jer su prekratki da bi se mogao sa sigurnošću identificirati rukopis.

⁴⁵ Usp. P. R. VITEZOVIĆ, 1997a, 130.

⁴⁶ O Vitezoviću kao onomastičaru usp. V. PUTANEC, 1968, 45-88.

rodoslovlja su prezentirana prema načelu nizanja "zasluga za Boga, Kralja i Domovinu".

Kao u "bolonjskom dodatku", i u Vitezovićevoj *Stematografiji* svi su grbovi popraćeni kratkim tumačenjima heraldičkih simbola grbova u elegijskim distisima. Pjesme su strukturirane po istom obrascu: u prvom se distihu opisuju glavni heraldički likovi, a u drugom se metaforično eksplicira njihovo značenje, čime grb prestaje biti tek pukim heraldičkim simbolom i postaje metafizičkom projekcijom karaktera i sudbine pojedine zemlje, odnosno obitelji.

Kao što je već bilo rečeno, nije slučajnost što genealogije hrvatskih plemićkih obitelji Makar i Vojnović započinju s uglednicima negdašnjega Bosanskog Kraljevstva i Raškoga Carstva. To dokazuje da Vitezovićeve tendencija nije, kao u većine suvremenih "genealoga", bila dokazivanje antičkog obiteljskog podrijetla, već mu je namjera bila legitimirati obiteljska prava na negdašnje posjede u slučaju uspješnog istiskivanja Turaka s Balkana. Genealogije su sastavljene po svim pravilima žanra:⁴⁷ od začetnika obitelji po generacijama se redaju potomci-descendenti, s time da se uvijek naglašavaju s jedne strane njihove intelektualne i moralne vrline, a s druge njihove titule, časti i službe. Vitezović kao glavne kvalitete muških članova obitelji ističe hrabrost i vojničke uspjehe u ratovima protiv Turaka i Švedana (Tridesetogodišnji rat), te pomno nabraja sve vojne službe koje su zbog zasluga obnašali. To odražava ne samo utjecaj viteškog etosa na Vitezovićevo svjetonazor,⁴⁸ nego svjedoči i o pragmatičnoj namjeni genealogija. Indikativno je također da su sve tri obitelji dobile od cara Leopolda barunsku čast i proširenje grba, što je bio još jedan argument više za uvrštavanje njihovih genealogija u bolonjsku redakciju *Oživljene Hrvatske*.

U koncepcijskom je smislu najzanimljivija genealogija obitelji Vojnović, koja je ujedno najopsežnija i najpreciznija. Pri samome kraju Vitezović kaže: "Sve smo podatke koji izmiču pamćenju ljudi našeg doba uzeli najvećma iz *Kraljevstva Slavena* opata Mavra Orbinija, povelje Uzvišenog Kraljevsko-Carskog Veličanstva Leopolda, književnih ulomaka i pomagala, kao i starih domovinskih pjesama koje Iliri uzimaju u obzir pri pisanju povijesti."⁴⁹ I doista, gotovo se svi navedeni izvori mogu identificirati u spomenutoj genealogiji.

⁴⁷ Usp. B. ZMAJIĆ, 1996, 101-107

⁴⁸ C. A. SIMPSON, 1991, 53.

⁴⁹ Čini se da se na ovo referira J. Stoye tvrdeći da je Marsigliju skrenuta pozornost na putujuće pjevače, često slijepe pjesnike-putnike koji su u pjesmama "na starom ilirskom jeziku" sačuvali sjećanje na događaje iz neprestanih ratova na ovome području. J. STOYE, 1994, 192.

Prvih pet stranica na kojima se opisuje buran život Nikole Altomanovića, tek je ponešto dopunjena⁵⁰ parafraza njegovoga životopisa iz Orbinijeva *Kraljevstva Slavena*.⁵¹ Utjecaj narodnih pjesama očit je u epizodi o Jakovu Vojnoviću, gdje se opisuje epski događaj kako je Ivan Karlović ispekao mladog Vojnovića na ražnju i ponudio ga majci za jelo. Ostatak teksta vjerojatno je sastavljen na temelju spisa i dokumenata iz obiteljskog arhiva, budući da se precizno datiraju pojedini događaji. Genealogija obitelji Vojnović stoga je zanimljiva i zbog svoje strukturne i stilističke heterogenosti, što omogućava identificiranje različitih izvora koji su u nju ugrađeni.

Primjerak Vitezovićeve *Oživljene Hrvatske* sačuvan u ostavštini grofa Marsiglija u Bologni, uvelike pridonosi boljem razumijevanju geneze samog djela i autorova opusa u cjelini. Ne treba ni naglašavati njezino značenje za hrvatsku genealošku i heraldičku disciplinu, ne zanemarujući, dakako, ni doprinos poznavanju tiskarske djelatnosti tog doba. Konceptcija "bolonjskog dodatka" i njegove vizualne kvalitete svjedoče o iznimnome Vitezovićeve talentu za genealogiju i heraldiku, te preostaje jedino žaliti što njegova planirana knjiga "grbova i rodoslovlja plemenitih loza" nikad nije ugledala svjetlost dana.

⁵⁰ Epizodu o sukobu Nikole Altomanovića s braćom Mrnjavčevićima uzima iz Orbinijeve genealogije kralja Vukašina. Usp. M. ORBINI, 1601, 275. i M. ORBINI, 1968, 50.

⁵¹ Usp. M. ORBINI, 1601, 275. i 280-284.

STEMMA
KOSSULITIORUM

Qui nunc

MAKAR.

STEMMA
KOSSULITIORUM,

Qui nunc

M A K A R

Uo tempore Stephanus Ostoja Bossnensium Regnum tenebat, Usorensi Provincia Vukmir Vojvoda præerat, qui & Exercitûs dein' Bossnensis, post obitum Hervojæ Ducis, primarius fuit imperator, ad initium decimi quinti sæculi à salutifera Christi nativitate numerati. Vukmiro Vojvodæ sive Duci, ab aulico ministerio & stabuli Præfectura fuit Vir nobilibus ortus parenibus, bonæ indolis & honestæ educationis GEORGIUS, cognomento Kossulich, ejusdem Nationis. Hic, crescentibus in Dal-

A

ma-

matia Ostojæ rebûs, uxorem duxit Annam Virginem nobilem, Michaëlis Koztanichij, Viri generis vetustate illustri, & opum potentia non obscuri, inter Civium Makarensium Optimates olim conspicui, sub Matris cura, filiam: elegantia formæ & morum præstantia insignem. Genuit ex ea filium STEPHANUM, Martiali studio à prima adolescentia deditissimum: ac ideò Tyartkoni Secundo, sive Valerio, Regi inter Milites charum, sub quo Peditum Ductor fieri meruit. At quia Makarij apud Aviam à tenerioribus annis educabatur, Makarich & Makar appellationem (Illyrijs usitatissimam) nactus, posteros suos ejus fecit cognomines. Mortuò dein Valeriò & nutantibus sub Thomæ regno Bossnæ rebûs, cum ad Ovium (vulgo Jajce) Arcem Matthias Ungarorum Rex è Turcorum eliberandam potestate cum exercitu feliciter venisset, Nicolaus Vilakius, Sirmij Dux & Croatia Prorex, Regi assistens, conspectum miræ fortitudinis & magnanimitatis Virum adamavit, eumque sub suis militaturum signis Equitum Turmæ Capitaneum præfecit, villæque & commodis possessionibûs in ditione Sirmiensi donavit. Hic ex Eva, Matthiæ Gerzeliæ filia, qui cum triginta & pluribus annis convixit, ex Bossnensi regione secum adducta,
Geor-

Georgium, Laurentium & Nicolaum filios suscepit. Quorum GEORGIUS militaris studii exercitium cæteris artibus præferens, cum Sponsam domum duceret, citatori cursu equum fatigans decedit, & fracta cervice, quinto die animam exspiravit. NICOLAUS in varijs venerationibus vitæ cursum transigens, tertio supra octuagesimum ætatis suæ anno cælebs vivendi finem fecit. LAURENTIUS verò, qui domus & familiæ curam suscepit, Uxorem duxit Elisabetham Petri Vrankovitij filiam, ex qua, præter septem filias, (quarum duæ tantum ad nubilem ætatem supervixere) filios genuit quatuor, Andream, Michaëlem, Joannem & Lucam. Verum cum, infausto Christianæ Reipub. & nimirum Croatiae Slavoniæque Regnis, anno Millesimo quingentesimo vigesimo primo, Fortuna barbaræ Turcorum genti ultrò favens vim & potentiam suam exereret; dum præter Ostrovitziam, à Bela II. Ungariæ Rege præ Tattaris fugiente conditam, & Pèch Georgij Orlovçitij arcem in Mediterraneæ Croatiae parte sitam, Belgradum quoque (priscis Taurinum) celeberrimum Serbiæ totius Emporium Salamon (Szulimam) Thraciæ Tyrannus expugnavit: Sirmiensem quoque agrum ferro & flamma vastavit, occupatis ad Savi fluminis ripam

A 2

Kop-

Kopnico, Demetria (vulgo Mitrovicza, olim Sirmium) Barich & Sabatio : ac ad Danubium Zemuno, Salpetra (Szlankamen) Keminicibus & pluros obscurioris nominis. In eo Barbarorum furore periēre Michaël, Joannes & Lucas. ANDREAS verò solus evadens, Verociam venit; ubi à Casparo Banfio loci domino & Commendante, inter primarios Aulæ Comitibus receptus & honorificè habitus, cū sex annos in servitio peregisset, tribus Equis, nobilissimoque apparatu, ac sumptuoso vestitu ab ipso Banfio instructus, ad Sabjacensis (nunc Jurjevacz) Arcis Capitaneum singulariter commendatus venit. Hic primis tribus annis pedestris militum Centuriæ Ductor (Vojvodam appellant) dein Vice-Capitaneus, demum & Capitaneus insignia prudentiæ & fortitudinis suæ edidit specimina bellica tempestate Vir bellicosissimus : completōque secundō supra octo decades annō fatis cessit. Tres ex Consorte sua Catharina Rukeliana reliquit filios, Joannem, alterum Andream & Nicolaum. Quorum ANDREAS sanctioris vitæ normam inter Viros Societatis JESU sub Divi Ignatij Lojolæ instituto viventes suscepit. JOANNES ducta in vitæ confortium Susanna Rigyanecia genuit Nicolaum impræsentiarum viventem. NI-
CO-

COLAUS porrò Vir utriusque Palladis, linguarum plurium peritus, primum Vice-Capitanèi in Præsidio Sancto-Georgiensi munus gessit, Juvenis plurimis antea occasionum militarium periculis ferisque vulneribus probatus; ad Belli Svecici flammam extinguendas avocatus inimico sanguine prodigus, proprio non parcus extitit. adeò egregià in eo Bello operam præstitit, ut Vice-Colonelli officium nactus, cum eo, sedatis Belli motibus, ad propria redux ad Crifienfis Capitanæatus officium promotus, etiam vicarium Colonelli imperium feliciter administravit. plurimis sub Nicolai & Petri Comitum Zriniorum Banatu fortibus & victoriosis actibus claruit. Uxorem habuit Mariam Jurhajmb, nobilem Germanam. Hæc ei sex filios & duas filias genuit, sed præter Catharinam & Joannem, omnes in tenella ætate cum ingenti parentum dolore, Parcisi invidentibus, è vivis sublatis. CATHARINA Casparo Gotthall, Confinij Caproncensis Equitum Capitanæo, Viro generis nobilitate & Genij præstantia longè insigni nupta, JOANNES verò Patriæ & avitæ virtutis hæres, litteris & armis à teneris operam navans adeò profecit, ut præter Illyricas, Latinam etiam Germanicam, Italicam, Ungari-

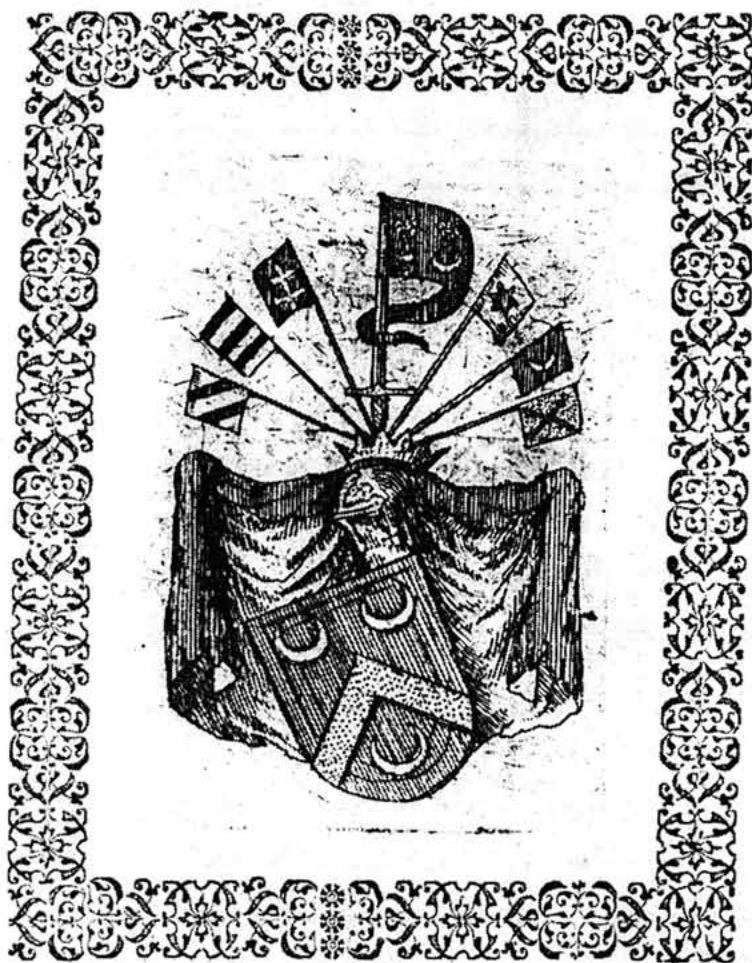
garicam & Turcicam linguas ad perfectionem addidicerit: & per gradata confinij Campronensis officia militaria ad Colonellatum Campestrem Nationis Croaticæ, ac inferioris Slavoniæ Confiniorum & Militiæ Commendaturam promotus sit; Baronali honore, cum prædicato de Makarska, & Insigniorum auctione avitam nobilitatem ab Augustissimo Cæsare LEOPOLDO per speciale Diploma Regium in se condecoratum iri nactus: nunc Arcium & Confiniorum Zrin & Novi supremum Commendantis officium tenet. Cujus hætenus præclara de Deo, Rege & Patria merita qui scire cupit, legat opusculi nostri Illyrici, sub titulo ODDILYENJE SIGETSKO, tertiæ editionis præfationem. Ea, & quæ deinceps magnanimitate dexteritateque sua patraturus speratur, posteritas æternitati dignè commendabit. Ex primis nuptiis cum Susanna Francisci Lib. Baronis ab Orsich Colonelli Capitanei in Turran & Vrasich filia susceperat Nicolaum, Stephanum & Georgium filios, ac Annam & Mariam filias: & ex secundis cum Maria Sidonia Lib. Baronissa à Schaffman Joannem filium, Theresiamque & Josepham filias. Ex his omnibus liberis JOANNES & JOSEPHA vitalibus
auris

auris fruuntuntur, fruanturque ad dulcium parentur vota & consolationem.

*AD INSIGNIA STEMMATIS
MAKARIANI.*

Jupiter & Cæsar, Mars & Fortuna, DEIque
Alma Parens dona hîc contribuere sua.
Victrices Aquilę, præclara trophæa, secunda
Sors est; Virtuti cum DEUS ipse favet.

S T E Ā A
V O J N O V I T I O -
R U M .

STEMA
VOINOVITIORUM,

Rimos inter Rastianorum Imperii Optimates Maurus Orbinus Altomanovitium commemorat. Regnante illic Urossio, sive Pyrrho, Cæco appellato, clarebat VOJNO quidam, qui universam Profapiam cognominem fecit, vir magnæ apud Imperatorem æstimationis. Is vicarium primum in Chulmiæ Ducatu reginem, dominium dein hæreditarium à Pyrrho nactus, tres genuit filios, Thomam, Vojfavum & Altomanum ac filias Selam, Brajkoni Chulmiæ Domino & alteram Pyrrho II. Imperatori, Helenâ Vulajkonis Valachiaë Principis filiâ, priori conjugè

A

juge repudiatâ, connubio locatas. Filii post obitū patris Chulmiæ principatum inter se partiti sunt: cujus ea pars Vojſavo in portionem obtigit, quæ Ragufinis contermina est adusque Uſſitias: à qua Civitate Comites ſive Principes antea prædicabantur, Illyris *Knezi od Uſſicz*. Eo mortuo NICOLAUS Altomani fratris ejus jam functi filius, patronimicè Altomanovicius cognominatus, ditionibus paternis haud contentus, illius quoque poſſeſſiones & loca quæ gubernarat, armorū vi occupavit; in quibus quò minùs deinceps turbetur, Stephanum & Dobrivojum Vojſavi natos, unà cum matre eorum, ſeptennali carcere mancipavit: non tamen veneno interemit, ut Orbinus cujuſdam opinione exiſtimat. Thoma ſine hæredibus decedente. NICOLAUS hic corporis animique dotibus illuſtris in virum inſignem excrevit, Chulmiæque ducatum, quem pater & patruſ ejus poſſidebant, propria ſub poteſtate habuit: ſed nec eo contentus, alias adusque Sirmii limites provincias occupavit, ad Boſſnæ fines & Drinum uſque dominium extendens. At quantum corporis animique valore pollebat, quantumque domi potens, militiæ ſtrenuus, belloque fortunatus, tantum etiam ad arripienda arma facilis, & ad bellum vicinis Principibus inferendum temerarius

rarius aded fuit, ut neminem sese fortiorem aut in Orbe terrarum potentiozem existimaret. Quare bellis continuo movendis intentus impatienti animo felices Vukassini sive Vulcani Ralsiæ Regis & Ulyssis fratris ejus (qui Cæsaris sub Imperatore titulo gaudebat) progressus ægrè ferens (eò quod spreto benigno Principe in jus & dominia ejus vi & fraude magè irrepebant) fœdus cum Lazaro Serbiæ Regulo sanxit, in cuius societatem Imperatore quoque attracto, conflatoque ingenti exercitu ad debellandum Vulcanum & Ulysses in Merulanum campum, indigenis Kossovo, processerunt; ubi collatis signis acrique exorto prælio, Lazarus turpi cum omnibus suis fugâ surreptus causa fuit, quod Nicolaus enormi suorum clade affectus ægrè vitam salvârit, & Pyrrhus Imperator cum non nullis Aulæ suæ primoribus, cæteris interemptis, vivus in manus hostium inciderit. Sed post infausam dein trans Hebrum in Thracia cladem, occubitusque Vulcani & fratrum ejus, cum Lazarus Pristinam, Neomontem & vicina loca ab hæredibus Vulcani sibi subegisset, Nicolaus quoque totam eorum ditionem suis conterminam provincijs occupavit. Infensus deinde Bossnensibus, eorum confinia vastabat; et Tvartkoni, sive Valerio, potentissimo regionis

nis Bosnanæ Exarcho plurimas incommoditates & innumera damna fecit. Confluxit in Bisze cum Turno Podgradjanino, quo in vivis capto, dum exercitum ejus cecidisset, profligavisset, provinciam diripuit, vastavit, penetrando usque in Leporin & circumjacentia loca. Multis quoque damnis Ungariæ fines vexavit. Sed & Lazarum sui & Imperatoris nuper proditorem occisum iri deliberarat, quò faciliùs & illius provincias occupet: quod quamvis Lazarus præsensisset, tamen amissis duobus nobilibus, & ipse graviter sauciatus, miraculò plus, quam actu & fuga ægrè superavit. At Lazarus, curato vulnere, ulturus injuriam, Legatis apud Ludovicum Pannoniarum Regem suppeticas adversus NICOLAUM flagitat, argenti librarum millia duodecim & perpetuum vasallatum ei spondens: alias à Tvartkone sollicitans: ab utrinque obtinuit. Hinc cum regio mille hastigerorum exercitu, duce Nicolao Garano, Bano Sirmienti, & cum Bosnanis copiis, præside ipso Tuartkone Bano, Altomanovitij ditio- nes invasit hostiliter, omniaque ferro & igni submisit. Altomanovitijs cum armis impar, tum spe minor, Belli fortunæ cedens, versus Maritimam se recepit. Petiit primùm arcem Klobuk, quam Sorchitiis nobilibus suis,
cum

cum multis alijs beneficijs custodiendam dederat, sed à perduellibus non receptus, & jam à plurium defectione se tradditum iri metuens, versùs Tribuniam & Canales abiit. Cùmque nec isthìc gratum à subditis officium habuisset, rediit, inque arce sua Uffitia se firmavit. Quod dum audisset Princeps Lazarus, confestim cum toto exercitu eò appulit, arctaque obsidione cinctum, adedò, & igne plurimùm, fatigavit, ut Cives ad deditiorem arcis coacti Lazari paruerint imperio, & Nicolaus cum omnibus sui facultatibus in hostis manus vivus inciderit. Tum Lazarus captivum Nicolaum capitalium ejus inimicorum custodiæ dedit, quorum principalis Stephanus Molsitius, Lazari annuentiâ, oculos Nicolao erui fecit. Nicolaus itaque luce & bonis privatus, nullibi securus, ultimò ad Balsæ Principis filios, cognatos suos deductus, tandem A. C. 1374. dies vitæ finiit. Dominia ejus & ditiones sine lege partitas confœderatorum quisque sibi finitimas usurpavit, exceptis Tribunia, Canalibus & Dracevitia, quas Balsades post Nicolai obitum sibi appropriarunt. DOBROVOJ, à carcere Nicolai liber, uxorem duxit Susannam è genere Subitorum, Comitum de Breber, qui acta nomini coæquavit, ut miles egregius dici

meruerit, dum & arma inter occubuit in Campo Merulano, A. C. 1389. LUPUS illi superfuit filius, Ex Czveticza, sive Flora matre, Pauli Kristich filia, qui & Vojno dictus fuit, tum in attavi sui memoriam cum ob generosam in bellando strenuitatem; A. 1408 notissimus. Meminit Cæsareum Privilegium alterius etiam LUPÍ Vojnovitii, ad A. C. 1460. viri strenui & bellicosi, ut prioris filius nō ineptè censetur extitisse. Nominat & STEPHANUM Vojnovitium, Hlivnio (olim Funium) dominantem, qui Sabaciâ expugnatâ clarus ad A. C. 1496 memoratur. NICOLAUS præterea sub A. 1523. Circa idem tempus vixit & JACOBUS Vojnovich, juvenis miræ pulchritudinis unâ & fortitudinis, à Dorathea Caroli Torquatis Corbaviæ Comitis Vidua, Joannis Carolovicii cognominati, Illyridum Proregis, matre extremè adamatus: unde maternos amores filiale odium persecutum causa fuit, ut Jacobus 12 arces Carlovicii circa Gazkam igne multaverit. quem Carlovitius dein captum, veruque infixū inter duos ignes assari fecerit, matricque edendum obtulerit. Nicolao erant filii BALTHASAR, qui incunte juvenili ætate occubuit, & STEPHANUS suo fluvio & castello Vojnovich in Districtu Ztenicsnyak Croatiae Mediterraneæ,
no-

nomen dedit: vir prudens & bellicosus, qui post defolationem Croatiae, Regum Ungariae stipendia meruit, ac postquam plurimis acribus per Illyricum & Pannonias conflictibus dux & miles interfuisset, tandem penes Nicolaum Com. Zrinianum, Illyrici Proregem, in Sigethanae arcis defensione occubuit: MICHAELLEM ex Elisabetha Balsa filium reliquit superstitem, avitae virtutis imitatore, qui A. 1599. in praelio ad Quinque ecclesias vitam per vulnera efudit. PETRUS Michaëlis ex Christina Viresitia de Szelnicia filius, Equestris Militiae Ferdinandi I L. Rom. Imp. contra Sycos Capitaneus, post multa praecleara foris edita facinora, domi obiit A. 1639, sepultus in Ecclesia FF. D. Pauli I. Eremitae Monasterii Syeticensis supra Ozalium. Uxor hunc erat Dorothea Budacska de Bucha: liberi Stephanus, Anna, Judith & Susanna; haec duae jugi virilis infirmae in libertate virginali Christo mortuae, & illa Petro Hranilovicio, viro militari, Hussarorum Praesidii Carlostadiensis Capitaneo nupsit; STEPHANUS vero Principalem antenatorum suorum titulum de Chulmiae Ducatu, & Ussitiorum Comitatu, Baronali de Vojnovich & Senta, per Majestates Leopoldi Rom. Imp. Semper Augusti, modò regnantis, restitavit; qui successivis confinariae Militiae officii

ciis ad Capitaneatum Ogulinensem promotus, ipsum Connelli sive Chilarchi titulo primus insignivit. Et postquam variis hostilium arcium ob- et expugnationibus adfuisset, in Castaneapoleos vastatione, anno Christi 1687. die 17 Mensis Augusti gloriose occubuit. Reliquit ex prima conjuge, Juditha Poglyedich de Kurilovcz, Petrum & Franciscum superstites filios, nec non Catharinam filiam: Joanne & Anna Theresia gemellis ante sui occubitum vitâ functis. PETRUS adolescentiâ florens Husfarorum Carlostadiensium Vice-Capitaneus in acri cum Turcis ad Mutnitiam arcem, duce Hranilovitio, conflictu, anno 1693. libertate, & in carcere Jajcensi vitâ privatus est, uxoris. expers. FRANCISCUS Sumbérgensis præsidii vexilli honorem tenēs ex Anna Maria Dragojanitia tres jam suscepit filias, Justinam, Veronicam & Victoriam, quarum ultima infans obiit. CATHARINAEquitis Pauli Ritter consortio juncta. Ex secunda uxore, Anna Catharina à Liechtenberg, adhuc superstite, plures reliquit liberos, JOSEPHUM, nunc in Equestri Parmæ Academia agentem, JOANNEM & ANTONIUM, omnes magnæ Adolescentes expectationis: ac THERESIAM filiam, inter Vestales Fluminensis Conventûs Virgines vitæ principia excolentem: Stepha-

phano & altero Antonio gemellis, nec non Rosalia, item Anna, Theresiæ congenita, in tenera ætate ad vitam migrantibus meliorem. Præmissa omnia, quæ Hominum ævi nostri memoriam excedunt, desumpsimus potissimum ex *Regno Slavorum* Abbatis Mauri Orbini, Diplomate Regio-Cæsareæ Leopoldi Aug. Majestatis, fragmentisque & instrumentis litterariis, ac vetustis Patriæ cantilenis, pro re historica communiter apud Illyros observatis.

*AD INSIGNIA STEMATIS
VOJNOVITIANI.*

Bellorum variis Regnorumque inclyta signis
Scuta, potens signant hocce fuisse Genus.
Sed, cum fatali Luna, variata reseruit
Fata. manet Virtus: cætera Sortis erant.

AR-

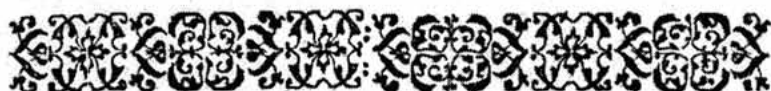
ARBOR GENEALOGICA PROSA- PIÆ VOJNOVITIANÆ.

VOJNO.

STEMMA
MOLLIANUM.

STEMMA
MOLLIANUM.

SIMON de MOLI, natione Germanus, Patritius Consulque liberae Civitatis Aquisgranensis, Suecici Belli tempore, ob Catholicæ fidei professionem in exilium relegatus, per Imperatorem Rudolphum, ob fidelitatem ac in fide perseverantiam, patria & natalibus restitutus; Illi connominis nepos, juvenilem nactus ætatem, relictis patriæ laribus, ad Nicolaum Comitem Zrinium, Illyrici Proregem Heroem utraque Pallade illustrissimum, celeberrima ejus famæ percitus ubertate, venit cui tam domi quam militiæ ad supremam illius diem assistens, & rectè militandi & militiam regendi modum addidicit. Unde orta illa in Pannoniis

noniis gravi in Regem seditione, multis, penes defuncti Viduam agens, privatis publicisque commodis intentus.

Per varios casus per tot discrimina rerum
evadens, à Leopoldo Augusto Romanorum Imperatore Hungaricæ Nobilitatis prærogativa dotatus & Auditoratûs Confiniorum Slavoniæ munere diu potitus: demum, auctis per diversas adversus hostem Expeditiones meritis, liberi Baronis titulo, prædicatoque de Mollensstern, ac duarum stellarum nuperis insigniis additione insignitus: Postremò & Croatiae Regni Quæstoratûs officium (Dicæ Exactorum appellant) biennio administravit. Tandem fatis concessit Varasini: ubi primam & unicum Consortem Annam Mariam ex Nobili Styrorum Familia, cognomenti Jurhajmb, natam, viduali toro mæstam, & in tenera ætate conspicuæ indolis Filiam Hyppolitam superstitis reliquit.

*AD INSIGNIA
MOLLIANA.*

Quid Tinea & Jovis Ales: item quid stella? quid ar-
Ingeniû, studiû, nomina clara, notant. (ma?
Ingenium est Aquilæ, Tinearum est rodere libros.
Clarius his Ars & Mars dat ad Astra decus.

Errata corrigere

U dodatku primjerka *Oživljene Hrvatske* iz ostavštine grofa L. F. Marsiglija potkralo se nekoliko tiskarskih pogrešaka. Budući da tekst nije paginiran, navodimo ispravke pogrešaka u svakoj genealogiji pojedinačno. Slijeva je reproducirana pogrešno otisnuta priječ, a zdesna njezin ispravni oblik. Posebno su naznačene pogreške ispravljene rukom.

STEMMA KOSSULITIURUM

Qui nunc MAKAR

parenibus: parentibus

annno: anno

exereret: exerceret

Campronensis: Capronensis

fruuntuntur: fruuntur

parentur: parentum

STEMMA VOINOVITIURUM

Rrimos: Primos

reginem: regionem

tiskano hunc rukom ispravljeno u huic

tiskano Malitiae rukom ispravljeno u Militiae

tiskano Conelli rukom ispravljeno u Colonelli

tiskano Chilarchi rukom ispravljeno u Chiliarchi

STEMMATIS: STEMMATIS

Dorathaea: Dorothea

Catlovitii: Carlovitii

STEMMA MOLLIANUM

connominis: cognominis

GRB KOŽULIĆA,

koji se danas zovu

MAKAR

Početak petnaestog stoljeća, brojeći od spasonosnoga Kristova rođenja, u doba kad je Stjepan Ostoja vladao Bosanskim Kraljevstvom, na čelu pokrajine Usore bio je vojvoda Vukmir, koji je zatim, poslije smrti vojvode Hrvoja, bio i vrhovnim zapovjednikom bosanske vojske. Načelnikom dvorske posluge i nadzornikom konjušnice vojvode tj. "vojskovođe"¹ Vukmira bio je

¹ Vitezović objašnjava hrvatsku riječ "vojvoda" latinskom imenicom *dux, ducis*. m.-vojskovođa.

muž plemenita podrijetla, vrlo sposoban i dobra obrazovanja, JURAJ, prezimenom Kožulić, iste narodnosti. Budući da je u Dalmaciji Ostojina vlast jačala, Juraj se oženio plemenitom djevicom Anom, koja je bila pod majčinom paskom. Ona je bila kći Mihovila Kostanića, muža znamenita po drevnosti roda i po značajnome imutku koji je nekoć bio ugledan među plemenitim građanima Makarske, a odlikovala se ljepotom obličja i izvrsnošću vladanja. Rodila mu je sina STJEPANA, od prve mladosti nadasve predanoga ratničkom zvanju, koji je zbog toga među vojnicima omilio kralju Tvrtku II. ili Valeriju² i zaslužio je da postane njegovim zapovjednikom pješaštva. Budući da ga je od djetinjstva odgajala baka u Makarskoj, dobio je nadimak Makarić i Makar (koji je vrlo raširen u Ilira), pa je to postalo prezime njegovim potomcima. Nakon Valerijeve smrti pod Tominom je vlašću započelo slabljenje Bosanskog Kraljevstva i kad je ugarski kralj Matijaš s moćnom vojskom sretno stigao da utvrdi *Ovium*³ (pučki Jajce) oslobodi od Turaka, Nikola Iločki, srijemski vojvoda i hrvatski potkralj, koji je bio nazočan uz kralja, zavolio je uglednoga muža čudesne snage i srčanosti i da bi služio pod njegovom zastavom, postavio ga je kapetanom konjičke čete te ga obdario selom i primjerenim posjedima u srijemskoj oblasti. Kći Matije Gerzelja, Eva, s kojom je živio preko trideset godina pošto ju je doveo sa sobom iz Bosne, rodila mu je sinove Jurja, Lovru i Nikolu. JURAJ, koji je više od drugih umijeća cijenio vojničku službu, dovodeći zaručnicu kući, pao je s konja kojega je iscrpio brzim jahanjem i, slomivši vrat, izdahnuo petoga dana. Nikola, koji je provodio život u raznim lovovima, okončao je život neoženjen u osamdeset i trećoj godini života. LOVRO pak, koji je uzeo na brigu dom i obitelj, oženio se Elizabetom, kćerkom Petra Vrankovića. Ona mu je, osim sedam kćeri (od kojih su tek dvije poživjele do dobi za udaju), rodila četiri sina: Andriju, Mihovila, Ivana i Luku. Kad je pak godine 1521. zlosretne za kršćanski svijet i, dakako, Kraljevstva Hrvatske i Slavonije, Sudbina odveć sklona barbarskom turskom narodu pokazivala svoju silu i moć, trački je tiranin Sulejman (Szulimam)⁴ uz Ostrovcu, koju je osnovao ugarski kralj Bela II. bježeći pred Tatarima, i uz utvrdnu Peć Jurja Orlovića smještenu u Središnjoj Hrvatskoj, osvojio i Beograd (nekada Taurun), najnapučeniju luku čitave Srbije. Srijemsku je ravnicu također opustošio ognjem i mačem, te na obali rijeke Save

² Vitezović ovdje prevodi narodno ime na latinski jezik. Isto tako u svom rukopisnom rječniku *Lexicon Latino-Illyricum* piše Tvyrdko .. Valerius. *Lexicon Latino-Illyricum*, 541b.

³ Vitezović etimološki prevodi hrvatski pridjev jajački, -a, -o latinskim pridjevom *ovius*, 3 (od ovum, i. n. - jaje)

⁴ Turski sultan Sulejman II. Veličanstveni (1520-1566).

zauzeo Kopnik,⁵ Demetriju (pučki Mitrovica, nekoć Sirmij), Barić i Šabac, a na Dunavu Zemun, Salpetru (Slankamen), Kamenice i mnoge druge gradove manje poznatih imena. U toj su pomami barbara poginuli Mihovil, Ivan i Luka, dok je jedino ANDRIJA umakao i došao u Viroviticu gdje ga je gospodar i zapovjednik mjesta Gašpar Banfy primio među prve dvorske pratioce i odnosio se prema njemu s poštovanjem. Pošto je proveo šest godina u službi, sam ga je Banfy opremio trima konjima, odličnom opremom i raskošnom odjećom i s izvrsnom je preporukom došao kapetanu utvrde *Sabjacensis* (danas Jurjevac⁶). Ondje je prve tri godine bio zapovjednikom pješačke satnije (kojega nazivaju vojvodom), a zatim dokapetanom, a na poslijetku je taj nadasve bojovni muž kao kapetan u ratno doba pokazao sjajne primjere svoje razboritosti i hrabrosti. Umro je napunivši 82 godine života. Ostavio je tri sina koja mu je rodila supruga Katarina Rukelj: Ivana, Andriju Drugog i Nikolu. ANDRIJA je prihvatio sveti način života među muževima Družbe ISUSOVE koji žive po odredbama Svetog Ignacija Lojole. IVANOVA je životna družica Suzana Rižanec rodila Nikolu, koji danas živi. NIKOLA je pak muž obje Palade, vičan mnogim jezicima, a najprije je obnašao dužnost dokapetana svetojurjevske tvrđave, iskusivši prije toga kao mladić u ratničkim zgodama mnoge opasnosti i ljute rane. Pozvan da utrne plamen švedskoga rata, pokazao je da obilato proljeva neprijateljevu krv, ali ne štedeći ni svoju. Štoviše, u tom se ratu do te mjere isticao izvrsnim djelima da je stekao službu dopukovnika. Vrativši se s njome kući pošto su se smirili ratni pokreti, ne samo da je promaknut na dužnost križevačkog kapetana nego je i uspješno vršio službu dopukovnika. Proslavio se mnogim hrabrim i pobjedonosnim djelima za banovanja Nikole i Petra, knezova Zrinskih. Supruga mu je bila njemačka plemkinja Marija Jurhajmb. Ona mu je rodila šest sinova i dvije kćeri, ali su svi osim Katarine i Ivana na beskrajnu roditeljsku žalost, zbog zavisti sudbine, umrli u djetinjstvu. KATARINA je udata za Gašpara Gottalla, kapetana konjice Koprivničke krajine, muža nadasve znamenita zbog plemenita roda i izvrsne naravi. IVAN pak, baštinik očinske i djedovske vrline, toliko je napredovao od djetinjstva se baveći knjigom i oružjem da je osim ilirskih i latinskog, do savršenstva dotjerao i njemački, talijanski, mađarski i turski jezik. Napredujući u vojničkim službama Koprivničke krajine, promaknut je na dužnost bojnog pukovnika hrvatskog naroda i vojnog zapovjednika Donjoslavonske krajine. Prema posebnoj kraljevskoj diplomi preuzvišenog cara LEOPOLDA stekao je ures djedovskom plemstvu dobivši barunsku čast s pridjevkom "od Makarske" i

⁵ Kupinik, grad srpske despotovice Jelene.

⁶ Vjerojatno je riječ o današnjem Đurđevcu.

proširenje grba. Sada obnaša vrhovnu zapovjedničku službu u tvrđavama i krajinama Zrin i Novi. Onaj tko želi saznati njegove dosadašnje preslavne zasluge za Boga, kralja i domovinu, neka pročita predgovor trećega izdanja našega ilirskog djelca ODDILYENJE SIGETSKO. Budući će naraštaj dostojno učiniti besmrtnim ovo i sve za što se nadati da će i nadalje postići svojim junaštvom i vještinom. Iz prvog braka sa Suzanom, kćerkom slobodnog baruna Franje od Oršića, pukovnika i kapetana Turnja i Vražića, dobio je sinove Nikolu, Stjepana i Jurja, te kćeri Anu i Mariju. Iz drugog pak braka s Marijom Sidonijom, slobodnom barunicom od Schafmanna, sina Ivana i kćeri Tereziju i Josipu. Od sve te djece ostali su na životu IVAN i JOSIPA i neka žive na radost i utjehu milim roditeljima.

UZ ZNAMENJA GRBA MAKARÁ.

Jupiter, Car i Mars, Fortuna i Presveta Božja

Majka - prinijeli svi svoje su darove tu.

Pobjedonosni orli, slavni su ratnički znaci,

Sretna je sudba - kad sâm krijepest podupire BOG.

GRB VOJNOVIĆA

Mavro Orbini spominje Altomanovića među prvim velmožama Raškoga Carstva.⁷ U doba kad je tamo vladao Uroš ili Pir⁸ zvan Slijepi, bio je na glasu neki VOJNO, vrlo cijenjen kod cara, koji je dao prezime čitavoj porodici. On je od Uroša najprije dobio namjesništvo na području Humske Kneževine, zatim nasljednu vlast. Rodila su mu se tri sina: Toma, Vojsav i Altoman, i kćeri Sela, koju je dao za ženu Brajku, gospodaru Huma, i druga, koju je dao caru Urošu II., pošto je ovaj odbacio prvu suprugu Jelenu, kćerku vlaškoga kneza Vljajka. Sinovi su po očevoj smrti među sobom podijelili vlast nad Humom. Vojsava je zapao dio koji graniči s Dubrovčanima do Užica: prije su se po tome gradu nazivali knezovi ili prvaci – ilirski *Knezi od Ussicz*. Nakon njegove smrti je NIKOLA, po očevu imenu nazvan Altomanović, sin njegova već pokojnog brata Altomana, koji nije bio zadovoljan očevim područjem vlasti, oružjem

⁷ Vitezović čitav prvi dio genealogije Vojnovića do smrti Nikole Altomanovića preuzima od Orbinija. Usp. M. ORBINI, 1601, 281- 284.

⁸ Vitezović daje etimološko tumačenje imena Uroš. Isto tako u svom rječniku piše: Uroš. Pyrrhus. Albos crines habens. *Lexicon Latino-Illyricum*, 542a. Putanec kaže da je navedeni pokušaj etimologiziranja potvrda da se u Vitezovićevo vrijeme ime Uroš dovodilo u vezu s nečim "žutim, žuto-crvenim", npr. uroš m "vuga, ptica, žutovojka, jugovac". PUTANEC, 1968, 63.

zauzeo posjede i mjesta kojima je on bio vladao. Da tamo kasnije ne bi bio uznemiravan, dao je na sedam godina utamničiti Vojsavljeve sinove Stjepana i Dobrivoja zajedno s njihovom majkom, a nije ih otrovao kako drži Orbini oslanjajući se na nečije nagađanje. Toma je umro bez nasljednika. Taj se NIKOLA, zahvaljujući sjajnoj duševnoj i tjelesnoj obdarenosti, razvio u istaknuta muža i pod svojom je vlašću držao Humsku Kneževinu, koju su posjedovali njegov otac i stričevi. No ni njome nije bio zadovoljan, nego je zauzeo i druge pokrajine sve do srijemskih međa i proširio vlast do granice s Bosnom i Drine. Koliko je bio silan duhom i tijelom, koliko je bio moćan kod kuće, hrabar u borbi i sretan u ratu, toliko je lako i posezao za oružjem, štoviše, toliko je olako bio spreman zaratiti sa susjednim kneževima kao da nikoga na cijelome svijetu ne drži hrabijim i moćnijim od sebe. Stoga, pripravan da neprestano vodi ratove, uznemireno je i teška srca podnosio napredovanje raškoga kralja Vukašina ili Vulkana⁹ i njegova brata Uliksa¹⁰ (koji je uživao naslov cezara pod vlašću cara),¹¹ te je (budući da su se oni, prezrevši dobrotivog vladara, većma silom i prevarom uvlačili na područje njegove vlasti i posjede), sa srpskim kraljićem Lazarom sklopio savez u koji je privukao i cara. Skupivši veliku vojsku, došli su na polje *merulanum*,¹² domorocima Kosovo, kako bi porazili Vukašina i Uglješiu. Kad se ovdje zametnuo boj i započela oštra bitka, Lazar, koji se sa svima svojim izvukao sramotnim bijegom, bio je uzrokom što je Nikola uz goleme gubitke svojih jedva spasio život i što je car Uroš živ pao u ruke neprijatelja s nekim dvorskim prvacima, dok su ostali izginuli.¹³ Ali nakon nesretnog poraza na Marici u Trakiji i smrti Vukašina i njegova brata, te pošto je Lazar podložio Prištinu, Novo Brdo i susjedna mjesta koja su držali Vukašinovi nasljednici, i Nikola je zauzeo čitavo njihovo područje koje je graničilo s njegovim pokrajinama. Zavadiivši se zatim s Bosancima, pustošio je njihove granice i pričinjavao Tvrtku ili Valeriju, najmoćnijem vladaru bosanskog područja, mnoge neugodnosti i bezbrojne štete. U Bihaću se sukobio s Turnom Podgrađaninom, kojega je uhvatio među

⁹ Vitezović daje etimološko tumačenje imena Vukašin. U svom rječniku piše: Vulcanus... Vukašin, *Lexicon Latino-Ilyricum*, 538a. Putanec pretpostavlja da je do identifikacije tih dvaju antroponima došlo na osnovi suzvučnosti u vezi s dijelektalnim *vlk*. PUTANEC, 1968, 61.

¹⁰ Vitezović ime Uglješa prevodi latinskim Ulysses, is. m. - Uliks, latinsko ime Odiseja. Usp. Ulysses .. Ulješa. *Lexicon Latino-Ilyricum*, 538a.

¹¹ sc. Uroša.

¹² Vitezović etimološki prevodi hrvatski pridjev kosov, -a, -o latinskim *merulanus*, 3 (od *merulus*, i. m. - kos).

¹³ Priču o bici na Kosovu polju Vitezović preuzima iz genealogije kralja Vukašina iz trećeg dijela "Kraljevstva Slavena". Usp. M. ORBINI, 1601, 275. i M. ORBINI, 1968, 50.

preživjelima pošto je sasjekao i uništio njegovu vojsku, te opljačkao i opustošio pokrajinu prodirući sve do Loporina i okolnih mjesta.¹⁴ Mnoge je štete nanosio i ugarskim pograničnim područjima. No, bio je naumio ubiti Lazara, negdašnjega svojeg i careva izdajicu, kako bi lakše zauzeo i njegove pokrajine. Mada je to bio predosjetio, Lazar je, i sam teško ranjen i izgubivši dvojicu plemića, ipak jedva preživio, i to više čudom nego mudrošću i bijegom. Zatim je, izvidavši ranu, želio osvetiti nepravdu, pa je preko poslanika iskao pomoć protiv Nikole od Ludovika, panonskoga kralja,¹⁵ obećavajući mu 12 tisuća zlatnih libara¹⁶ i vječno kletveništvu, dok je inače tražio i od Tvrtka - i dobio je na obje strane. Zatim je kao neprijatelj ušao na Altomanovićeve posjede s kraljevskom vojskom od tisuću kopljanika pod vodstvom srijemskog bana Nikole Gorjanskog i bosanskih četa kojima je zapovijedao sam ban Tvrtko, i sve podložio ognjem i mačem. Kako Altomanović bijaše slabiji oružjem, tako se i slabome nadao, te se pokorio ratnoj sreći i povukao prema primorju. Najprije je pošao u utvrdu Klobuk, koju je uz mnoga druga dobra bio dodijelio svojim plemićima Zorkićima da ju čuvaju, no izdajice ga nisu primile, pa je, bojeći se da će zbog odmetništva mnogih biti izručen, otišao prema Travunji i Konavlima. Budući da mu podložnici ni tamo nisu služili, vratio se i utvrdio u svojoj tvrđavi Užice. Čim je to čuo knez Lazar, smjesta je onamo došao s velikom vojskom i opkolio ga stijesnivši ga u obruč, mučeći ga ponajviše ognjem, kako bi se građani prisiljeni na predaju utvrde pokorili Lazarovoj vlasti i da bi Nikola sa čitavim svojim imutkom živ pao u ruke neprijatelju. Tada je Lazar zarobljenog Nikolu predao njegovim smrtnim neprijateljima da ga utamniče, pa mu je glavni od njih, Stjepan Molšić, uz Lazarov pristanak dao iskupati oči. Tako je Nikola, lišen vida i dobara, nigdje siguran, na poslijetku doveden svojim rođacima, sinovima kneza Balše, konačno godine 1374.

¹⁴ Vitezović je na ovome mjestu pogrešno shvatio Orbinija. Orbini piše: "... combatte in Bisze lo Torno di podgradie; e lo prese; e poi ando fin a Loporin, e alle sue ville." M. ORBINI, 1601, 282. U prijevodu: "... udari u Bišcu na okolinu podgradija (lo Torno di podgradie) i zauze je, a zatim ode do Loporina i njegovih sela." M. ORBINI, 1968, 58. S. Ćirković u komentarima uz "Kraljevstvo Slavena" navodi da je ovo mjesto nejasno i pretpostavlja da je "Lo Torno" tiskarska greška umjesto koje treba stajati "Lo Torre" (kula). Vitezović pak, držeći da se radi o osobi, personificira toponim "Lo Torno di podgradie", navodeći ga, štoviše u obliku Turno što je ime rutulskog kralja s kojime se sukobio Eneja, a o čemu piše Vergilije u epu "Eneida". Ovo je lijep primjer utjecaja antičke književne tradicije na Vitezovićeve literarne asocijacije. Orbinijev neobičan toponim "Loporin" je prema S. Ćirkoviću nastao spajanjem člana s toponimom "Porim", nazivom brda na putu iz Mostara u Zijemlje. Stoga je nerazumijevanje vjerojatno bilo razlogom što je Vitezović "Loporin" pretvorio u "Leporin".

¹⁵ sc. Hrvatsko-ugarskog kralja Ludovika (1516-1526).

¹⁶ Orbini piše 10000 zlatnih libara.

kršćanske ere okončao život. Njegova su dobra i posjedi nezakonito razdijeljeni i svaki je od saveznika zauzeo područja s kojima je graničio, izuzevši Travunju, Konavle i Dračevicu, koje su poslije Nikoline smrti prisvojili Balšići. DOBRIVOJ, oslobođen iz Nikolina zarobljeništva, oženio se Suzanom iz roda Šubića, bibrirskih knezova. On je do te mjere uskladio djela s imenom da je godine 1389. kršćanske ere, kad je pao u kreševu na Kosovskom polju, zaslužio da bude prozvan izvrsnim vojnikom. Nakon njega je ostao sin VUK, kojemu je majkom bila Cvetica ili Flora¹⁷, kći Pavla Kristića. Zvali su ga i Vojno, kako u spomen njegova pretka, tako i zbog plemenite okretnosti u boju, a najviše je spominjan godine 1408. Carska povlastica iz godine 1460. kršćanske ere spominje još jednog VUKA Vojnovića, hrabra i ratoborna muža, te nije neprikladno držati da je postojao sin prethodnoga. Poimence navodi i STJEPANA Vojnovića, gospodara Livna (nekada Funij), koji se proslavio nakon osvajanja Šabca godine 1496. kršćanske ere. Osim toga, godine 1523. spominje se i NIKOLA. Otprilike u to vrijeme živio je i JAKOV Vojnović, mladić čudesne ljepote i smjelosti, kojega je silno zavoljela Doroteja, udovica krbavskoga kneza Karla Torkvata i majka Ivana zvanog Karlovićem, potkralja Ilirida. Sinovljeva mržnja na majčinu ljubav bila je stoga uzrokom da je Jakov, osvećujući se za nju, spalio 12 Karlovićevih utvrda oko Gacke. Kad ga je Karlović zatim uhvatio, dao ga je nabijena na ražanj ispeći između dvije vatre i ponudio ga je majci za jelo. Nikola je imao sinove BALTAZARA, koji je umro na početku mladenaštva, i STJEPANA, koji je dao ime svojoj rijeci i gradu u okružju Steničnjak u središnjoj Hrvatskoj. Bio je to razborit i bojovan muž koji je, pošto je Hrvatska bila opustošena, služio u vojsci ugarskih kraljeva. Nakon brojnih žestokih okršaja u Iliriku i Panoniji, u kojima je sudjelovao kao vojskovođa i vojnik, napokon je poginuo uz bok ilirskog potkralja, kneza Nikole Zrinskog u obrani utvrde Siget. Ostavio je sina MIHOVILA, nasljedovatelja djedovskih vrlina, kojega je imao s Elizabetom Balšić. Ovaj je zbog rana ispustio dušu godine 1599. u bici kod Pečuha. PETAR, sin Mihovila i Kristine Virešić od Selnice, bio je zapovjednikom konjice rimskog cara Ferdinanda II. protiv Šveđana. Nakon mnogih preslavnih djela kojima se iskazao u inozemstvu, umro je u domovini godine 1639. i pokopan je u samostanskoj crkvi Braće svetog Pavla Prvog Pustinjaka u Sveticama ponad Ozlja. Ženom mu je bila Doroteja Budačka od Buke, a djeca Stjepan, Ana, Judita i Suzana. Dvije su potonje preminule u Kristu u djevičanskoj slobodi ne upoznavši bračnog jarma, dok se Ana udala za vojnika Petra Hranilovića,

¹⁷ Hrvatsko ime Cvetica Vitezović etimološki prevodi na latinski kao Flora. Usp. Flora .. Cvitka, adj. Cvitkin, a, o. *Lexicon Latino-Illyricum*, 530a.

zapovjednika husara karlovačke utvrde. STJEPAN je pak prema vladarskoj povelji vazda uzvišenoga rimskog cara Leopolda, koji i sad kraljuje, obnovio vladarski naslov svojih predaka "od Humskog vojvodstva i užičke kneževine, barunata od Vojnovića i Sente". On je, napredujući u krajiškoj vojnoj službi, promaknut na ogulinski kapetanat i prvi ga je okitio naslovom pukovnika ili tisućnika. I pošto je bio nazočan pri napadima i osvajanjima raznih neprijateljskih utvrda, slavno je poginuo 17. dana mjeseca kolovoza 1687. godine kršćanske ere pri pustošenju Kostajnice. Od prve je žene Judite Pogledić od Kurilovca ostavio sinove Petra i Franju te kćer Katarinu; blizanci Ivan i Ana Terezija umrli su prije njegove pogibije. PETAR je u cvijetu mladosti bio dokapetanom karlovačkih husara u teškom okršaju s Turcima kod utvrde Mutnica pod Hranilovićem, a godine 1693. lišen je slobode i života u jajačkoj tamnici, neoženjen. FRANJI, koji je obnašao čast zastavnika žumberačke utvrde, rodila je žena Ana Marija Dragovanić već tri kćeri: Justinu, Veroniku i Viktoriju, od kojih je posljednja umrla kao dijete. KATARINA je postala suprugom viteza Pavla Rittera. Od druge je žene Ane Katarine od Liechtenberga koja je još živa, ostavio više djece: JOSIPA, sada djelatnog u konjičkoj akademiji u Parmi, IVANA i ANTUNA - sve mladiće koji obećavaju, i kćer TEREZIJU, koja među djevicama vestalkama obdržava životna pravila riječkog samostana. Blizanci Stjepan i drugi Antun, Rozalija, kao i Ana, Terezijina blizanka, u nježnoj su dobi otišli u bolji život. Sve smo podatke koji izmiču pamćenju ljudi našeg doba, uzeli najvećma iz *Kraljevstva Slavena* opata Mavra Orbinija, povelje Uzvišenoga Kraljevsko-Carskog Veličanstva Leopolda, književnih ulomaka i pomagala, kao i starih domovinskih pjesama koje Iliri uzimaju u obzir pri pisanju povijesti.

UZ ZNAMENJA GRBA VOJNOVIĆA

Slavni štiti sa znacima bojeva, kraljevstva raznih,

Znače da ovaj rod silnu je imao moć.

No, uz sudbonosni mjesec promjenu čuti sudbine:

Ostaje krjepost, a sve drugo bje usuda hir.

GRB OBITELJI DE MOLLI

Patricij i konzul slobodnoga grada Aachena ŠIMUN de MOLLI, po narodnosti Nijemac, u vrijeme Švedskog rata zbog katoličke vjeroispovijesti poslan u progonstvo, vraćen je po odluci cara Rudolfa domovini i rođacima zbog vjernosti i ustrajnosti u vjeri. Njegov je istoimeni unuk, dorastao do

mladenačkog doba, napustio domovinu i došao k ilirskom potkralju, knezu Nikoli Zrinskom, presvijetlom junaku izvrsnom u obje Palade, privučen brojnim glasovima o njegovoj slavi. Bio je uz njega sve do posljednjeg dana, i kod kuće, i u boju, te je naučio valjano ratovati i zapovijedati ratovanjem. Pošto je u Panonijama izbila ona teška pobuna protiv Kralja, on se, radeći kod pokojnikove udovice, brinuo za mnogu privatnu i javnu dobrobit. Prošavši kroz

*razne nevolje kao i mnoge pogibeljne zgrade*¹⁸

obdaren je od uzvišenog rimskog cara Leopolda milošću ugarskoga plemstva, te je dugo uživao čast vojnog suca Slavonske krajine, a napokon je, uvećavši svoje zasluge u raznim pohodima protiv neprijatelja, bio odlikovan naslovom slobodnog baruna i pridjevkom "od Mollensterna", te dodatkom dviju zvijezda u negdašnji grb. Na poslijetku je čak dvije godine obnašao i dužnost komornika Hrvatskog Kraljevstva (kojega zovu "egzaktorom dike"). Na koncu je preminuo u Varaždinu, gdje je ostavio uciviljenu udovicu - prvu i jedinu suprugu Anu Mariju, rođenu u štajerskoj plemićkoj porodici Jurhajmb, i iznimno darovitu mladahnu kćer Hipolitu.

UZ ZNAMENJA DE MOLLI

Jupitrov or'o što znači? Što oružje, moljac i zvijezda?
Slavnih imena su znak, truda, oštroumlja k tom.
Dar je oštroumlja orlov, moljčev je grickanje knjiga,
Daju nebesku pak čast umjetnost slavna i Mars.

Literatura

- ANTOLJAK, S., 1992, *Hrvatska historiografija do 1918.*, I., Zagreb, 1992, 198-233.
BANAC, I., 1991, *Grbovi-biljezi identiteta*, Zagreb, 1991.
BARAC, A., PUTANEC, V., KOŠČAK, V., UBEL, S., DESPOT, M., 1952, *Izložba djela Pavla Vitezovića 1652.-1952.* Katalog izložbe, Zagreb, 1952.
BRATULIĆ, J., 1994, *Pavao Ritter Vitezović. Izbor iz djela*, Zagreb, 1994.
BERTOŠA, S., 1996, Neka razmatranja o nakladništvu (od XV. do XVIII. stoljeća), *Historijski zbornik*, XLIX, Zagreb, 1996, 161-175.
BOJNIČIĆ, I., 1899, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg, 1899.
BRATULIĆ J., 1995, Pavao Ritter Vitezović utemeljitelj Hrvatske zemaljske tiskare u Zagrebu, *Senjski zbornik*, 22, 1995, 179-186.
BROGI BERCOFF, G., 1979, Il Regno degli Slavi di Mauro Orbini e la Storiografia Europea del cinquecento, *Ricerche slavistiche*, XXIV-XXVI/1977-1979, 119-156.
BUDIŠA, D., 1984, *Počeci tiskarstva u evropskih naroda*, Zagreb, 1984.

¹⁸ VERGILIJE, *Eneida*, I, 204.

- DOBRONIĆ, L., 1994, Vitezovićeve tiskarske djelatnosti u Zagrebu, *Senjski zbornik*, 21, 1994, 117-126.
- FANCEV, F., 1926, Prvi izgrađivači hrvatskog štamparstva, *Grafička revija*, Zagreb, 1926, 226-229.
- FRATI, L., 1928, *Catalogo dei manoscritti di Luigi Ferdinando Marsili conservati nella Biblioteca universitaria di Bologna*, Firenze, 1928.
- GARELIĆ, T., 1996, *Grbovi i rodoslovi Makarske i Makarskog primorja*, Makarska, 1996.
- GHERARDI, R., 1980, *Potere e costituzione a Vienna fra Sei e Settecento. Il "buon ordine" di Luigi Ferdinando Marsili*, Bologna, 1980.
- JELČIĆ, D., 1997, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1997.
- JURIĆ, Š., 1991, *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu*, sv. II., Zagreb, 1991, 173 i 286.
- KARAMAN, I., 1993, Heraldika i historiografski mitovi o (proto)nacionalnoj ideologiji u Hrvata, *Arhivski vjesnik*, 36, 1993, 149-158.
- KLAIĆ, Vj., 1914, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652-1713.)*, Zagreb, 1914.
- KLAIĆ, Vj., 1915, *Obrana Pavla Rittera Vitezovića od god. 1710.*, Grada za povijest književnosti hrvatske, 8, Zagreb, 1915, 375-394.
- LASZOWSKI, E., 1905, Pavao Ritter-Vitezović kao heraldik i genealog, *Vitezović*, 1, Zagreb, 1905, 2-7.
- ORBINI, M., 1601, *Il Regno de gli Slavi*, Pesaro, 1601.
- ORBINI, M., 1968, *Kraljevstvo Slovena*, Beograd, 1968.
- PUTANEC, V., 1968, Pavao Vitezović (1652-1713) kao onomastičar. I. Antroponimija u "Lexicon latino-illyricum" (17.-18.st.). *Rasprave Instituta za jezik JAZU*, I., Zagreb, 1968, 45-88.
- SIMPSON, C. A., 1991., *Pavao Ritter Vitezović: defining national identity in the baroque age*, disertacija, London, 1991.
- STIPČEVIĆ, A., 1995, O strukturi tiskopisa iz Vitezovićeve tiskare u Zagrebu, *Senjski zbornik*, 22, 1995, 187-190.
- STOYE, J., 1994, *Marsigli's Europe 1680-1730, The Life and Times of Luigi Ferdinando Marsigli, Soldier and Virtuoso*, Yale University Press, New Haven & London, 1994.
- VITEZOVIĆ, P. R., 1708, *Lexicon Latino Illyricum*, rukopis
- VITEZOVIĆ, P. R., 1997a, *Oživljena Hrvatska/Croatia rediviva*, prir. i prev. Zrinka Blažević, *Latina&Graeca*, Zagreb, 1997.
- VITEZOVIĆ, P. R., 1997b, *Oživljena Hrvatska*, prev. Zlatko Pleše, Zagreb, 1997.
- ZMAJIĆ, B., 1996, *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja*, Zagreb, 1996.

DAS EXEMPLAR VITEZOVIĆ'S WERKES *CROATIA REDIVIVA* AUS
DER HINTERLASSUNG DES GRAFEN L. F. MARSIGLI

Zusammenfassung

Das historiographische Werk von Pavao Ritter Vitezovic ersucht, wegen der weitgehenden Einflusse an die modernen kroatischen politischen Gedanken, eine komplette Analyse und eine neue Wertung im Einklang mit den Postulaten der modernen historiographischen Wissenschaft. Der erste Schritt in dieser Richtung wurde mit der Veroeffentlichung 'der zwei kritischen Publikationen - Uebersetzungen der programatischen Schrift *Croatia rediviva* getan. In der Hinterlassung des Grafen L. F. Marsigli in Bologna wird das bis heute nicht wissenschaftlich bearbeitete Exemplar des Werkes *Croatia rediviva* bewahrt. Es unterscheidet sich von den zwei in Zagreb bewahrten Exemplaren durch den Anhang von 26 Seiten, wo die Genealogie beschrieben wird, und die Wappen und der genealogische Stamm der Familien Makar, Vojnovic und de Molli dargestellt werden. Das Bologner Exemplar ist hoechst wahrscheinlich dasjenige das Vitezovic dem Grafen Marsigli geschenkt hatte, und die beigefuegten Genealogien waren gerade diesem Leser zugedacht. Die Analyse der formalen und inhaltlichen Kennzeichnungen der drei Genealogien entdeckt den bedeutenden Einfluss der Genealogien aus dem dritten Teil Orbini's Werkes Reich der Slawen auf die Konzeption des *Bologner Zusatzes*. Das Exemplar (im Ganzen gesehen) der *Croatia rediviva*, aus der Hinterlassung des Grafen Marsigli, ist eine bedeutende Beilage nicht nur Vitezovic's literarischen und Verlags-Taetigkeit, sondern auch der Geschichte der Genealogie und Heraldik bei den Kroaten.

THE COPY OF VITEZOVIĆ'S WORK *REVIVED CROATIA* FROM
THE INHERITANCE OF COUNT L. F. MARSIGLIO

S u m m a r y

Historiographic work of Pavao Ritter Vitezović requires, due to its far-reaching effects on the Croatian modern political thought, a complete analysis and re-valuation congruently with the postulates of the up-to-date historical science. The first step was made by publishing the two critical editions of Vitezović's translation of the programmatic paper *Croatia Rediviva*. One copy of the *Revived Croatia* has been preserved in the inheritance of the count L. F. Marsiglio at Bologna, but it has never been elaborated in a scholarly manner to this day. It differs from the two copies kept in Zagreb by an appendix of 26 pages, where there are descriptions of the genealogy, coats of arms and genealogical trees of the noble families Makar, Vojnović and De Molli. The copy from Bologna is most probably the same one for which is known that it was Vitezović's present to count Marsiglio and genealogies displayed therein were intended just for that reader. By analyzing the formal and substantial characteristics of the three genealogies, we become aware of a somehow significant influence of the Orbini's genealogies from the third part of his *Kingdom of Slavs* on the conception of the Bologna Appendix. By looking on it in the whole, the copy of the *Revived Croatia* from the inheritance of count Marsiglio has been an important contribution for the judgement not only of Vitezović's literary and publishing work, but also for the history of the genealogy and heraldry with the Croats.